

UŽDAROJI AKCINĖ BENDROVĖ:

apskaita ir atskaitomybė,
mokesčiai, teisė

Ištrauka

19 skyrius.

ATSAKOMYBĖ UŽ BUHALTERINĖS APSKAITOS ORGANIZAVIMĄ, TVARKYMĄ IR MOKESČIŲ APSKAIČIAVIMĄ

Vienas esminių principų, taikomų teisėje, – atsakomybė taikoma asmeniui, pažeidusiam teisės aktų reikalavimus. Tam, kuris, pavyzdžiui, klaidingai ar apgaulingai tvarkė finansinę apskaitą, nepateikė reikiamų deklaracijų ar nesumokėjo apskaičiuoto ir deklaruoto mokesčio, ir pan. Tais atvejais, kai neįmanoma nustatyti, kuris asmuo neįvykdė teisės aktų keliamų reikalavimų, t. y. kai neaišku, kas turėjo atlikti vieną ar kitą teisės aktuose įtvirtintą prievolę, gali būti konstatuojamas netinkamas finansinės apskaitos organizavimas, o už tai atsakomybė gali gręsti tiems, kurie, vadovaudamiesi teisės aktais ar įmonės vidaus dokumentais, turėjo tai užtikrinti, – įmonės vadovui ar vyriausiajam buhalteriiui.

19.1. Teisės pažeidimas ir atsakomybė

Žinotina!

■ Teisės pažeidimas – tai asmens (fizinio ar juridinio) priešinga teisei kalta veika (veikimas ar neveikimas), kuria padaroma žala visuomenei ir už kurią yra numatyta teisinė atsakomybė.

Teisinė atsakomybė – tai teisės pažeidėjui daromas poveikis, pasireiškiantis pažeidėjo visuomenei žalingo poelgio smerkimu ir teisinių sankcijų (atsakomybės priemonių) taikymu, dėl kurio pažeidimo padarymu kaltas asmuo patiria nepalankių asmeninio, turtinio, fizinio ar organizacinio pobūdžio padarinių. ■

Visi teisės aktų **pažeidimai skirstomi į keturias savarankiškas rūšis: nusikaltimus (baudžiamuosius nusižengimus), administracinius nusižengimus, drausminius pažeidimus ir civilinės teisės deliktus**. Atsižvelgiant į teisės pažeidimo rūšį, teisės aktus pažeidęs asmuo traukiamas atitinkamai baudžiamojon, administracinėn, civilinės ar darbo teisės pagrindu kylančion atsakomybėn. Už teisės pažeidimus tvarkant įmonės finansinę apskaitą ir (ar) apskaičiuojant ir sumokant mokesčius valstybei (pvz., pildant apskaitos registrus, sudarant finansines ataskaitas, apskaičiuojant, deklaruojant ir sumokant mokesčius valstybei ir pan.), kalti asmenys gali būti traukiami administracinėn, baudžiamojon, darbo teisės pagrindu kylančion atsakomybėn.

Kalbant apie atsakomybę, kylančią pažeidus nustatytą įmonės finansinės apskaitos vedimo tvarką, pirmiausia vertinama apskaitą tvarkančio asmens, t. y. vyriausiojo buhalterio (buhalterio) pareigybė. Kai įmonėje yra keletas buhalterių, kiekvieno jų darbinės funkcijas ir pareigas detalizuoja įmonės vidaus dokumentai (kiekvienos įmonės vidinis darbų paskirstymas tarp buhalterių yra individualus ir negali būti nagrinėjamas nesigilinant į kiekvienos įmonės ypatumus – veiklos pobūdį, darbų krūvį, buhalterių skaičių, darbo vietų kompiuterizavimą ir pan.), tad apžvelgdami buhalterio pareigas, aptarsime tik pagrindines, kurios privalomos kiekvienoje įmonėje.

Pagrindinė įmonės buhalterio užduotis – registruoti ūkinės operacijas pagal teisės aktuose ir taikomuose atitinkamuose standartuose nustatytus reikalavimus, vadovaujantis įmonės vadovo nustatyta įmonės ūkinių operacijų registravimo ir vertinimo tvarka, garantuoti buhalterinių įrašų teisingumą. Be to, nemažą dalį apskaitos dokumentų taip pat išrašo įmonių buhalteriai, tad negalima užmiršti su šia funkcija susijusios pareigos – užtikrinti apskaitos dokumentų išrašymą laiku ir teisingai, juose esančių duomenų tikrumą ir ūkinės operacijos teisėtumą.

Klaidinga manyti, kad tik įmonės buhalteris gali būti traukiamas atsakomybėn, jeigu pažeidžiami reikalavimai, susiję su įmonės buhalterinės apskaitos tvarkymu, mokesčių apskaičiavimu ir sumokėjimu. **Įmonės buhalteris negali atsakyti už visus pažeidimus, nes nėra savarankiškas, sprenddamas visus įmonėje kylančius su finansine apskaita susijusius klausimus.** Vadovaujantis teisės aktų nuostatomis, įmonės finansinės apskaitos tvarkymo organizavimas ir esminių reikalavimų nustatymas priskiriamas išimtinai vadovo, bet ne buhalterio kompetencijai. Be to, buhalteris taip pat negali atsakyti už dokumentų (tarp jų ir buhalterinių) išsaugojimą, nes įprastai buhalterijos darbuotojai juos perduoda į įmonės archyvą, kuris pavaldus vadovui, bet ne buhalteriiui. Kitas akivaizdus pavyzdys – buhalteris negali užtikrinti, kad parengta metinė finansinė atskaitomybė būtų laiku pateikta valstybinėms institucijoms, nes ją pateikti galima tik pasirašius vadovui. Tad neatsitiktinai pagal dabar galiojančius įstatymus **atsakomybė už finansinės apskaitos organizavimą įmonėje numatyta ne buhalteriiui, bet įmonės vadovui.**

Kalbant apie kalto asmens patraukimą atsakomybėn dėl teisės aktų pažeidimo finansinės apskaitos tvarkymo ir mokesčių apskaičiavimo srityse, kiekvienu konkrečiu atveju būtina tiksliai nustatyti, kas pagal teisės aktus gali būti traukiamas atsakomybėn – vadovas ar buhalteris. **Būtina nustatyti, su kuria pareigybe konkretus teisės aktas, nustatantis atsakomybę už teisės pažeidimą, sieja atsakomybę – su įmonės vadovu ar buhalteriu.** Tais atvejais, kai teisės norma specialaus subjekto – vadovo ar buhalterio – neišvardija, atsakomybėn gali būti traukiamas asmuo, kuris realiai kaltas už pažeidimo ar nusikaltimo padarymą, t. y. ir buhalteris, ir vadovas.

Kai teisės aktai išvardija, kad nustatytos sankcijos taikomos įmonės vadovui, už šį pažeidimą atsakomybėn visais atvejais bus traukiamas vadovas. Tokiu atveju vadovo nuo atsakomybės neapsaugos ir tam tikrų pareigų delegavimas kitiems įmonės darbuotojams, pavyzdžiui, buhalteriiui. **Jeigu teisės aktai nustato, kad atsakomybėn turi būti traukiamas arba vadovas, arba buhalteris, sprendžiant atsakomybės klausimą, būtų vertinama, ar buhalteriiui buvo deleguota prievolė vykdyti tam tikras pareigas, ar tai tinkamai padaryta, ar vadovas ėmėsi visų priemonių, kad buhalteris tai vykdytų.** Jeigu įstatymas numato, kad atsakomybėn už tam tikrą nusizengimą ar nusikaltimą gali būti traukiamas buhalteris, atsakomybės klausimas būtų siejamas su asmenimis, einančiais šias pareigas ar vykdančiais buhalteriiui priskirtas darbinės funkcijas.

19.2. Administracinė atsakomybė

■ Reglamentuota:

Veikas, kurios pripažįstamos administraciniais nusižengimais, administracinių nusižengimų tyrimo tvarką ir už tokias veikas skiriamas nuobaudas reglamentuoja LR administracinių nusižengimų kodeksas. Šio dokumento dabar galiojančią ir anks-tesnes redakcijas galite rasti elektroniniame norminių aktų sąvade *Administracinių nusižengimų kodeksas*. Vilnius, „Pačiolio“ leidykla.

Administracinė atsakomybė – tai savarankiška atsakomybės rūšis, taikoma kal-tiems asmenims, padariusiems administracinį nusižengimą, skiriant jiems įstatymu numatytą administracinę nuobaudą. Tiek veikas, kurios pripažįstamos administra-ciniais teisės pažeidimais, tiek ir sankcijas, taikomas už šiuos pažeidimus, nustato LR administracinių nusižengimų kodeksas (toliau – ANK).

Trumpai apžvelgsime ANK nuostatas, numatančias galimą atsakomybę už teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų dėl buhalterinės apskaitos organizavimo, tvarkymo ir mokesčių apskaičiavimo nevykdymą ar netinkamą vykdymą.

• **ANK 187 straipsnis. Ataskaitų, deklaracijų ar kitų mokesčių administratoriaus funkcijoms įgyvendinti reikalingų dokumentų ir duomenų pateikimo tvarkos pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už tokias vei-kas:

a) už *turto ir (ar) pajamų deklaravimo tvarkos pažeidimą*, deklaracijų arba kitų su tuo susijusių ataskaitų *pavėluotą pateikimą* mokesčių administratoriui ar jų *nepateikimą, neteisingų duomenų įrašymą* į mokesčių administratoriui pateiktas turto ir (ar) pajamų deklaracijas arba kitas ataskaitas;

b) už *ataskaitų, deklaracijų ar kitų mokesčių administratoriaus funkcijoms įgyvendinti reikalingų dokumentų ir duomenų* pateikimo *tvarkos pažeidimą, pa-vėluotą pateikimą ar nepateikimą, neteisingų duomenų įrašymą* į mokesčių admi-nistratoriui pateiktas ataskaitas, deklaracijas ar kitus mokesčių administratoriaus funkcijoms įgyvendinti reikalingus dokumentus, neteisingų duomenų pateikimą;

c) už *deklaracijų arba nustatytą tvarką patvirtintų ataskaitų* ar kitų doku-mentų ir duomenų apie fizinio ar juridinio asmens *pajamas, pelną ar turtą nepa-teikimą* mokesčių administratoriui, *siekiant išvengti mokesčių ar kitokių įmokų*, kurių suma neviršija keturių šimtų bazinių baudsmių ir nuobaudų dydžių, po to, kai ši institucija raštu priminė apie pareigą juos pateikti;

d) už *duomenų apie* fizinio ar juridinio asmens *pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą, žinant, kad jie neteisingi*, įrašymą į deklaracijas, nustatyta tvarka pa-tvirtintas ataskaitas arba į kitus mokesčių administratoriui ar kitai valstybės įgalio-tai institucijai pateikiamus dokumentus, *siekiant išvengti mokesčių*, kurių suma neviršija keturių šimtų bazinių baudsmių ir nuobaudų dydžių.

- **ANK 187¹ straipsnis. Mokesčių nesumokėjimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *pagal pateiktą deklaraciją* arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą *apskaičiuotų mokesčių*, kurių suma neviršija keturių šimtų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių, *nesumokėjimą būnant mokiam* po to, kai valstybės įgaliota institucija priminė apie pareigą sumokėti mokesčius.

- **ANK 188 straipsnis. Sandorių kainodaros dokumentavimo tvarkos nesilaikymas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *sandorių kainodaros dokumentavimo tvarkos nesilaikymą*, išskiriant, kad už pakartotinį tokį pat administracinį nusižengimą taikoma griežtesnė administracinė atsakomybė.

- **ANK 188¹ straipsnis. Informacijos apie praneštinius tarpvalstybinius susitarimus pateikimo mokesčių administratoriui pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *informacijos apie praneštinius tarpvalstybinius susitarimus pateikimo mokesčių administratoriui tvarkos pažeidimą*, išskiriant, kad už pakartotinį tokį pat administracinį nusižengimą taikoma griežtesnė administracinė atsakomybė.

- **ANK 189 straipsnis. Registravimosi mokesčių mokėtoju tvarkos pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už tokias veikas:

a) už *mokesčių mokėtojo registravimo duomenų nepateikimą ar pavėluotą pateikimą* mokesčių mokėtojus registruojančiai įstaigai, *neteisingų duomenų pateikimą*, taip pat už *pakeistų arba papildomų mokesčių mokėtojo registravimo duomenų nepateikimą ar pavėluotą pateikimą*;

b) už *registravimosi atskirų mokesčių mokėtoju*, kai tai nustatyta atitinkamų mokesčių įstatymuose, tvarkos pažeidimą. Už šį nusižengimą atsakomybėn, kiek tai susiję su juridinio asmens veikla, traukiamas to juridinio asmens vadovas.

- **ANK 191 straipsnis. Pažymų apie fiziniams asmenims išmokėtas sumas pateikimo mokesčių administratoriui tvarkos ir vardinių sąrašų pateikimo tvarkos pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už tokias veikas:

a) už Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme *nustatytos pažymų apie fiziniams asmenims išmokėtas sumas pateikimo mokesčių administratoriui tvarkos pažeidimą*;

b) už Gyventojų turto deklaravimo įstatyme nurodytų asmenų *vardinių sąrašų nepateikimą Valstybinei mokesčių inspekcijai* ar už pavėluotą pateikimą. Už šį nusižengimą atsakomybėn traukiamas juridinio asmens vadovas ir kiti atsakingi asmenys.

• **ANK 192 straipsnis.** Apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimo arba mokesčių ar kitų įmokų apskaičiavimo, mokėjimo tvarkos pažeidimas.

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimo arba mokesčių ar kitų įmokų apskaičiavimo ir (ar) mokėjimo tvarkos pažeidimą*. Nurodoma, kad už pakartotinį tokį pat administracinį nusižengimą taikoma griežtesnė administracinė atsakomybė.

• **ANK 193 straipsnis.** Valstybinio socialinio draudimo įmokų ar išmokų apskaičiavimo ir jų mokėjimo tvarkos pažeidimas.

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *valstybinio socialinio draudimo įmokų, išmokų apskaičiavimo arba (ir) jų mokėjimo tvarkos pažeidimą* bei veiką, dėl kurios neteisėtai buvo sumažintos šios įmokos, išmokos. Taip pat už vengimą registruotis draudėju, neįsileidimą Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų, už nepateikimą jiems dokumentų arba jų nusiėmimą, už *socialinio draudimo pranešimų ar kitų draudžiamosioms pajamoms, įmokoms, išmokoms ir socialinio draudimo stažui apskaičiuoti reikalingų dokumentų pavėluotą pateikimą arba nepateikimą*, klaidingos informacijos suteikimą, *neteisingų duomenų apie gautas pajamas įrašymą į asmenims išduodamas pažymas ar kitus dokumentus*. Asmeniui, kuriam jau buvo taikyta administracinė atsakomybė pagal šią normą, bus taikomos griežtesnės sankcijos.

• **ANK 205 straipsnis.** Finansinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimas.

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už tokias veikas:

a) už *finansinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimą*, išskiriant, kad pakartotinai padarytas toks administracinis nusižengimas užtraukia griežtesnę atsakomybę;

b) už *aplaidų finansinės apskaitos tvarkymą ir (arba) organizavimą*, jeigu dėl to padaryta *turtinė žala* valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui *viršija 30, bet neviršija 150 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių*;

c) už *aplaidų finansinės apskaitos tvarkymą ir (arba) organizavimą*, jeigu dėl to padaryta *turtinė žala* valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui *viršija 150, bet neviršija 400 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių*;

d) už *apgaulingą finansinės apskaitos tvarkymą ir (arba) organizavimą*, jeigu dėl to padaryta *turtinė žala* valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui *viršija 10, bet neviršija 150 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių*;

e) už *apgaulingą finansinės apskaitos tvarkymą ir (arba) organizavimą*, jeigu dėl to padaryta *turtinė žala* valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui *viršija 150 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių*;

f) už *bendrų viešojo sektoriaus veiklos valdymo informacinių sistemų naudojimo reikalavimų pažeidimą*.

Žinotina, kad įvairūs įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai ir įmonės patvirtintos vidaus tvarkos nustato tam tikras buhalterinės ūkinių operacijų registravimo taisykles. Atsižvelgiant į ANK 205 straipsnio nuostatas, galima daryti išvadą, kad nustatytų **finansinių ūkinių operacijų registravimo taisyklių pažeidimas** kaltam asmeniui (dažniausiai tai būna buhalteriai) **gali užtraukti administracinę atsakomybę** pagal ANK 205 str. 1 dalį. Jeigu finansinės apskaitos taisyklės pažeidžia asmuo, kuriam jau prieš tai buvo taikyta administracinė nuobauda už tokį nusižengimą, įstatymų leidėjas laikosi nuostatos, kad tokia veika yra pavojingesnė visuomenei, todėl tokiam asmeniui taikomos ir griežtesnės sankcijos.

Aplaidus finansinės apskaitos tvarkymas – tai LR finansinės apskaitos įstatymo, kitų įstatymų ir norminių teisės aktų, reglamentuojančių finansinės apskaitos tvarkymą, nevykdymas arba netinkamas vykdymas (ne visos ūkinės operacijos pagrindžiamos apskaitos dokumentais, ūkinių operacijų duomenys nefiksuojami apskaitos registruose, dokumentai ar registrai surašomi nesilaikant teisės aktuose nustatytų reikalavimų ir pan.).

Apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas – tai sąmoningas įmonės finansinės apskaitos netvarkymas arba finansinės apskaitos duomenų ar rezultatų iškreipimas (pavyzdžiui, prekės, pajamos sąmoningai neįtraukiamos į apskaitą, klastojami, slepiami ar sunaikinami apskaitos dokumentai ir pan.). Kai nusižengimas padaromas sąmoningais veiksmais, veika kvalifikuojama kaip apgaulingas apskaitos tvarkymas, o kai neatsargiais – tai bus aplaidus apskaitos tvarkymas.

Taip pat pastebėtina, kad administracinė atsakomybė tiek už aplaidų finansinės apskaitos tvarkymą, tiek ir už apgaulingą finansinės apskaitos tvarkymą diferencijuojama pagal padarytos žalos dydį. Konstatavus, kad neteisėtais veiksmais padaryta didesnė žala, asmeniui būtų taikomos ir griežtesnės sankcijos.

Atkreiptinas dėmesys: **administracinei atsakomybei pagal ANK 205 straipsnį atsirasti užtenka finansinės apskaitos tvarkymo taisyklių pažeidimo fakto**. Be to, svarbu pabrėžti: kai dėl tų pačių veikų negalima visiškai ar iš dalies nustatyti juridinio asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar išipareigojimų dydžio ar struktūros, gali būti keliamas klausimas dėl kalto asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagal Baudžiamojo kodekso 222 arba 223 straipsnius.

Kuris asmuo bus traukiamas atsakomybėn pagal ANK 205 straipsnį – vadovas ar buhalteris, priklauso nuo konkretaus pažeidimo, nuo pareigų pasiskirstymo įmonėje, nuo teisės aktų, reglamentuojančių finansinės apskaitos tvarkymą, normų.

- **ANK 221 straipsnis. Statistinių duomenų pateikimo tvarkos pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už *statistinių duomenų nepateikimą nustatyta tvarka oficialiąją statistiką tvarkančioms įstaigoms arba melagingų statistinių duomenų pateikimą* oficialiąją statistiką tvarkančioms įstaigoms, nurodant, kad už pakartotinį tokį pat administracinį nusižengimą taikoma griežtesnė administracinė atsakomybė. Beje, atsakomybė už šį nusižengimą būtų taikoma įmonės vadovui ar kitiems atsakingiems asmenims, kuriais, esant tam tikrai situacijai, gali būti pripažintas ir buhalteris.

• ANK 223 straipsnis. **Juridinio asmens, jo filialo ar atstovybės, užsienio juridinio asmens ar kitos organizacijos filialo ar atstovybės dokumentų ir registro duomenų pateikimo Juridinių asmenų registro tvarkytojui ar Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojui tvarkos pažeidimas.**

Šiame kodekso straipsnyje administracinė atsakomybė numatyta už tokias veikas:

a) už *neteisingų įmonės* ar jos padalinio *dokumentų, išskyrus finansines ataskaitas* (konsoliduotąsias finansines ataskaitas), metinę ataskaitą, metinį pranešimą (konsoliduotąjį metinį pranešimą), veiklos ataskaitas, mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitą (konsoliduotąją mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitą), duomenų *ir kitos teiktinos informacijos pateikimas Juridinių asmenų registro tvarkytojui ar Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojui*, arba tokių dokumentų, duomenų ir kitos teiktinos informacijos *nepateikimas* Juridinių asmenų registro tvarkytojui ar Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojui laiku teisės aktų nustatyta tvarka;

b) *neteisingų įmonės, užsienio įmonės ar kitos organizacijos filialo finansinių ataskaitų* (konsoliduotųjų finansinių ataskaitų), metinės ataskaitos, metinio pranešimo (konsoliduotojo metinio pranešimo), veiklos ataskaitų, mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitos (konsoliduotosios mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitos) *pateikimas Juridinių asmenų registro tvarkytojui* arba *šių ataskaitų nepateikimas* Juridinių asmenų registro tvarkytojui laiku teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka.

Beje, atsakomybė už šiuos nusižengimus kyla įmonių ar jų padalinių vadovams ar kitiems įstatymuose ar steigimo dokumentuose nurodytiems asmenims.

19.3. Baudžiamoji atsakomybė

Reglamentuota:

Veikas, kurios pripažįstamos nusikaltimais ar baudžiamaisiais nusižengimais, ir už jas skiriamas bausmės reglamentuoja LR baudžiamasis kodeksas. Šio dokumento dabar galiojančią ir ankstesnes redakcijas galite rasti elektroniniame norminių aktų sąvade *Baudžiamasis kodeksas*. Vilnius, „Pačiolio“ leidykla.

Baudžiamoji atsakomybė apibūdinama kaip **konkreto asmens ir jo padarytos veikos, prieštaraujančios teisės aktų reikalavimams, vadinamos nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu, pasmerkimas valstybės vardu, pasireiškiantis kaltininkui baudžiamojo įstatymo numatytais taikomais asmeninio (laisvės atėmimas ir pan.) ir (ar) turinio (bauda, konfiskavimas ir kt.) pobūdžio suvaržymais**. Pažymėtina, kad dėl tokio pasmerkimo keičiasi kaltininko teisinis statusas, atsiranda daugiau pareigų, sumažėja jo teisių apimtis. Kitaip tariant, baudžiamoji atsakomybė, užtraukianti asmeniui tam tikrų prievartos priemonių taikymą, išreiškia tokio asmens padarytos veikos pasmerkimą.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis atsakomybę už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą, – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK).

Atkreiptinas dėmesys, kad už nusikalstamas veikas, susijusias su finansinės apskaitos tvarkymu, mokesčių apskaičiavimu ir sumokėjimu, **baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ne tik veiklą atlikęs fizinis asmuo, bet ir juridinis asmuo**. Sprendžiant klausimą, ar juridinis asmuo trauktinas baudžiamojon atsakomybėn, kiekvienu atveju turi būti įvertinta, ar juridinis asmuo pakankamai atidžiai kontroliavo nusikalstamą veiklą padariusių savo darbuotojų ar atstovų veiklą, ėmėsi pakankamų nusikalstamų veikų prevencijos priemonių, buvo įdiegęs atitinkamų standartų veikloje laikymosi programą ir kt.

• **BK 219 straipsnis. Mokesčių nesumokėjimas.**

Baudžiamajai atsakomybei šio straipsnio pagrindu atsirasti yra būtinos objektyviosios sąlygos:

1) **asmuo pateikė deklaraciją** arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą, tačiau **mokesčių nesumokėjo**;

2) **valstybės įgaliota institucija asmeniui įteikė priminimą** apie pareigą sumokėti mokesčius;

3) **po įteikto priminimo** per jame nustatytą terminą **asmuo, nors ir būdamas mokus, nesumokėjo apskaičiuotų daugiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių**. Jeigu asmuo nesumokėjo jam apskaičiuotų **daugiau kaip 900 MGL dydžio mokesčių**, jam taikoma griežtesnė atsakomybė.

Aptartų nusikalstamų veikų dalykas yra įvairūs apskaičiuoti mokesčiai (pvz., pridėtinės vertės mokestis, gyventojų pajamų mokestis ir kiti). Tais atvejais, kai asmuo neturėjo pareigos pateikti deklaracijos arba nustatyta tvarka patvirtintos ataskaitos ar kito dokumento, tačiau pagal įstatymus privalėjo sumokėti mokesčius, pagal BK 219 straipsnį jis neatsako.

Aptariama nusikalstama veika padaroma tiesiogine tyčia, t. y. asmuo suvokia, kad jis pateikė deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą ir pagal juos privalo laiku sumokėti mokesčius, tačiau, nors ir būdamas mokus, šios prievolės nevykdo nepaisant to, kad jam buvo įteiktas valstybės įgaliotos institucijos priminimas apie pareigą sumokėti mokesčius ir nurodytas terminas, iki kada juos privalo sumokėti. Įstatymų leidėjas įtvirtino, kad, atsižvelgiant į nesumokėtą mokesčių sumą, atsakomybė už šią nusikalstamą veiklą diferencijuojama: kuo didesnė nesumokėtų mokesčių suma, tuo griežtesnė sankcija gali būti taikoma kaltam asmeniui.

BK 219 straipsnyje nustatytas nusikaltimas (baudžiamasis nusižengimas) **laikomas padarytu, kai asmuo po to, kai gavo įgaliotos valstybinės institucijos priminimą apie pareigą sumokėti mokesčius, iki nustatyto termino neįvykdė pareigos sumokėti mokesčius**. Baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad valstybės įgaliota institucija priminimą mokesčių mokėtojų įteiktų bent vieną kartą. Be to, priminime sumokėti mokesčius turi būti nurodytas terminas, iki kada nurodytas mokestinis įsiskolinimas turi būti sumokėtas. Jeigu mokesčių mokėtojas iki nusikalstamos veikos padarymo buvo nemokus, jis pagal BK 219 straipsnį neatsako, nes baudžiamoji atsakomybė jam iškilti negali, bet jeigu mokesčių mokėtojas tapo nemokus nusikalstamos veikos padarymo metu arba po jos padarymo, tada

mokesčio mokėtojo mokumas neturi reikšmės jo nusikalstamai veikai, t. y. baudžiamojon atsakomybėn jis gali būti traukiamas.

Atsakomybėn už šį nusikaltimą (baudžiamąjį nusižengimą) gali būti traukiamas fizinis ar juridinis asmuo, kurį įstatymas įpareigojo pateikti deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą, taip pat sumokėti pagal pateiktus dokumentus apskaičiuotą mokestį.

• **BK 220 straipsnis. Neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas.**

Baudžiamajai atsakomybei šio straipsnio pagrindu atsirasti yra būtinos šios objektyviosios sąlygos:

a) **asmuo įrašė į deklaraciją** arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą **žinomai neteisingus duomenis apie asmens pajamas, pelną, turtą** ar jų naudojimą, siekdamas išvengti mokesčių;

b) šiuos dokumentus **pateikė valstybės įgaliotai institucijai**.

Pagal BK 220 straipsnį **nusikalstama veika laikoma padaryta, kai kaltininkas įrašo žinomai neteisingus duomenis apie pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą į deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą ir pateikia juos valstybės įgaliotai institucijai**. Nuo šio momento asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Atsižvelgiant į tai, kokios mokesčių sumos siekiama išvengti, padaryta veika gali būti laikoma mažiau pavojinga (jeigu siekiama išvengti mokesčių, kurių suma siekia nuo 400 iki 900 MGL) arba pavojingesne veika (jeigu siekiama išvengti mokesčių, kurių suma viršija 900 MGL). Be to, pavojingesne veika laikoma ir tokia, kai asmuo ją padaro veikdamas organizuotoje grupėje. Suprantama, atlikus pavojingesnę veiką, asmeniui gali būti taikomos ir gerokai griežtesnės sankcijos.

Aptariama nusikalstama veika padaroma tiesiogine tyčia – asmuo suvokia, kad jis pateikė žinomai neteisingus duomenis apie pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą valstybės įgaliotai institucijai, kad dėl to gali būti išvengta mokesčių, ir to siekia.

Pagal BK 220 straipsnį, baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas fizinis ar juridinis asmuo, kurį įstatymas įpareigojo teikti deklaracijas arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą apie pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą.

• **BK 221 straipsnis. Deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas.**

Baudžiamajai atsakomybei pagal BK 221 straipsnį atsirasti yra būtinos šios objektyviosios sąlygos:

a) teisės aktų nustatyta tvarka **valstybės įgaliotai institucijai laiku nepateikiama deklaracija** arba nustatyta tvarka patvirtintos ataskaitos ar kitas dokumentas **apie asmens pajamas, pelną ar turtą**;

b) **valstybės įgaliota institucija raštu priminė apie pareigą pateikti** šiuos dokumentus ir nurodė terminą, iki kada tai privalu padaryti;

c) po įteikto priminimo per jame nustatytą terminą **dokumentai nebuvo pateikti**;

d) tokia veika siekiama išvengti ne mažiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių ar kitokių įmokų.

Nusikalstama veika laikoma padaryta nuo to momento, kai pasibaigia valstybės įgalios institucijos priminime nurodytas terminas pateikti šiai institucijai deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą, bet asmuo nepateikia reikalautų dokumentų. Nuo šio momento asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Pastebėtina, kad, atsižvelgiant į tai, kokios mokesčių sumos siekiama išvengti, padaryta veika gali būti laikoma mažiau pavojinga (jeigu siekiama išvengti mokesčių, kurių suma siekia nuo daugiau kaip 400 iki 900 MGL) arba pavojingesne veika (jeigu siekiama išvengti mokesčių, kurių suma viršija 900 MGL). Suprantama, atlikus pavojingesnę veiką, asmeniui gali būti taikomos ir gerokai griežtesnės sankcijos.

Nusikalstama veika padaroma tiesiogine tyčia, t. y. asmuo suvokia, kad jis teisės aktų nustatyta tvarka laiku nepateikė valstybės įgalios institucijai deklaracijos arba nustatyta tvarka patvirtintos ataskaitos ar kito dokumento apie pajamas, pelną ar turtą, taip pat žino, kad jam įteiktas valstybės įgalios institucijos raštiškas priminimas, tačiau ir toliau reikiamų dokumentų nepateikia.

Pagal aptariamą BK normą atsako asmuo, kuris teisės aktų nustatyta tvarka turėdamas pareigą valstybės įgalios institucijai pateikti deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą, jų nepateikė. Atsakomybė gali būti taikoma tiek fiziniam, tiek ir juridiniam asmeniui.

• **BK 222 straipsnis. Apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas ir (arba) organizavimas.**

BK 222 straipsnyje baudžiamoji atsakomybė nustatyta už šių veikų padarymą:

a) už **apgaulingą** teisės aktų reikalaujamos **finansinės apskaitos tvarkymą** ir (ar) **organizavimą** (tai finansinės apskaitos tvarkymas sąmoningai pažeidžiant teisės aktų, reglamentuojančių finansinės apskaitos tvarkymą, reikalavimus, pvz., dvigubos buhalterinės apskaitos vedimas, dalies ar visų ūkinių operacijų nefiksavimas apskaitos dokumentuose ir pan.);

b) už **finansinės apskaitos dokumentų** ir (arba) finansinės apskaitos registru **nesaugojimą įstatymų nustatytą laiką**;

c) už finansinės apskaitos **dokumentų ir (ar) finansinės apskaitos registru paslėpimą** (tai veiksmai, kai dokumentas slepiamas turint tikslą, kad juo nebūtų pasinaudota tikrinant asmens veiklą, jo turtą, nuosavą kapitalą ar įsipareigojimų dydį ar struktūrą);

d) už finansinės apskaitos **dokumentų ir (ar) finansinės apskaitos registru sunaikinimą** (bet koks fizinis, cheminis, elektromagnetinis dokumento poveikis, kai neįmanoma atkurti jo turinio);

e) už finansinės apskaitos **dokumentų ir (ar) finansinės apskaitos registru sugadinimą** (tai veiksmai, kuriais sunaikinama dalis buhalterinės apskaitos dokumento, pvz., užpilama chemikalais, išplėšiama, ir pan.);

f) **netvarkė ir (arba) neorganizavo** teisės aktų reikalaujamos **finansinės apskaitos**.

Kad asmenį būtų galima traukti baudžiamojon atsakomybėn **dėl išvardytų nusikalstamų veikų, turi atsirasti pasekmės: dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros arba dėl aptartos kurios nors veikos buvo padaryta didelė turtinė žala valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui**. Apgaulingo finansinės apskaitos tvarkymo padariniai nustatomi kompetentingų įstaigų patikrinimo, revizijos aktais, audito ataskaita arba specialisto išvada, o kilus abejonių dėl jų pagrįstumo, gali būti skiriama ekspertizė.

Apgaulingu finansinės apskaitos tvarkymu gali būti apkaltinti asmenys, atsakingi už finansinės apskaitos tvarkymą pagal Finansinės apskaitos įstatymo nuostatas: vyriausiasis buhalteris (buhalteris), konkretaus struktūrinio padalinio apskaitos tarnybos vadovas (buhalteris), kai ūkio subjektas susideda iš kelių struktūrinių padalinių; apskaitos paslaugas teikiančios įmonės specialistai, kai įmonės buhalterinė apskaita tvarkoma pagal sutartį su tokiomis įmonėmis. Už buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimą nustatytą laikotarpį, už jų paslėpimą, sunaikinimą ar sugadinimą atsako veiką padaręs asmuo. Jeigu ūkio subjekto vadovas pats tvarko buhalterinę apskaitą, tokiu atveju už apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą atsako tik ūkio subjekto vadovas.

Už šią nusikalstamą veiką gali tekti atsakyti ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui.

Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas yra tyčinis nusikaltimas. Kitaip tariant, asmuo, darantis šioje normoje aptartą nusikalstamą veiką, supranta, kad tokiu būdu tvarkydamas finansinę apskaitą ar sunaikindamas dokumentus, pažeidžia apskaitos tvarkymui keliamus reikalavimus, suvokia, kad dėl to kils tam tikros pasekmės: nebus galima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, arba kam nors bus padaryta didelė turtinė žala.

● **BK 223 str. Aplaidus finansinės apskaitos tvarkymas ir (arba) organizavimas.**

BK 223 straipsnis baudžiamąją atsakomybę nustato už šių veikų padarymą asmeniui, kuris privalėjo tvarkyti ir (arba) organizuoti finansinės apskaitos tvarkymą:

a) už **finansinės apskaitos netvarkymą** ir (arba) **neorganizavimą** (tai norminių aktų, reglamentuojančių finansinės apskaitos tvarkymą, reikalavimų nevykdymas, pvz., ūkinių operacijų neregistravimas ir pan.);

b) už **aplaidų finansinės apskaitos tvarkymą** ir (arba) **organizavimą** (tai Finansinės apskaitos įstatymo ir kitų įstatymų bei norminių aktų, reglamentuojančių finansinės apskaitos tvarkymą ir (ar) organizavimą, netinkamas vykdymas. Pavyzdžiui, nesurašomi, nesurenkami visi finansinės apskaitos dokumentai, nesudaromi ir netvarkomi apskaitos registrai, dokumentai ir registrai surašomi nesilaikant Finansinės apskaitos įstatymo ar kitų norminių aktų reikalavimų ir pan.);

c) už buhalterinės apskaitos **dokumentų** ir (arba) **finansinės apskaitos regist-rų nesaugojimą** (norminiais aktais nustatytos šių dokumentų saugojimo tvarkos nesilaikymas).

Keliant klausimą dėl asmens atsakomybės pagal BK 223 straipsnį, būtina nus-tatyti konkrečius teisės aktus, kurių nuostatas kaltininkas pažeidė ar jų nesilaikė aplaidžiai tvarkydamas ir (ar) organizuodamas buhalterinės apskaitos tvarkymą. Dar viena svarbi aplinkybė – **baudžiamoji atsakomybė pagal BK 223 straipsnį atsiranda tik tuo atveju, jeigu dėl aptartų ir kaltininko padarytų veikų negal-ima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros arba jeigu dėl to buvo padaryta didelė turtinė žala valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui**. Minėtieji padariniai nustatomi kompetentingų įstaigų patikrinimo, revizijos aktais, audito ataskaita arba specialisto išvada, o kilus abejonių dėl jų pagrįstumo, gali būti skiriama ekspertizė. Jeigu tokios pasekmės nenustatomos, asmeniui gali būti taikoma administracinė, bet ne baudžiamoji atsakomybė.

Aplaidžiu buhalterinės apskaitos tvarkymu gali būti pripažinti asmenys, atsa-kingi už buhalterinės apskaitos tvarkymą ir (ar) šios veiklos organizavimą pagal Finansinės apskaitos įstatymo nuostatas: vyriausiasis buhalteris (buhalteris), konk-retaus struktūrinio padalinio apskaitos tarnybos vadovas (buhalteris), kai ūkio sub-jektas susideda iš kelių struktūrinių padalinių; apskaitos paslaugas teikiančios įmon-ės specialistai, kai įmonės buhalterinė apskaita tvarkoma pagal sutartį su tokiomis įmonėmis. Už buhalterinės apskaitos dokumentų neišsaugojimą atsako veiką pa-daręs asmuo, įprastai – įmonės vadovas. Jeigu įmonės buhalterinę apskaitą tvarko pats įmonės vadovas, už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą taip pat atsakys tik įmonės vadovas. Už šią nusikalstamą veiką atsakomybė gali kilti tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims.

Pabrėžtina, kad atsakomybė pagal šią normą gali kilti tik tuo atveju, jeigu ap-tartos veikos yra padarytos dėl neatsargumo.

19.4. Darbuotojų atsakomybė

Reglamentuota:

Veikas, kurios gali tapti priežastimi atleisti darbuotoją iš darbo darbdavio iniciatyva dėl darbuotojo kaltės, atvejus, kai darbuotojams gali būti taikoma materialinė atsako-mybė, reglamentuoja LR darbo kodeksas. Šio dokumento dabar galiojančią ir anks-tesnes redakcijas galite rasti elektroniniame norminių aktų sąvade *Darbo santykiai ir darbo ginčai*. Vilnius, „Pačiolio“ leidykla.

19.4.1. Atsakomybė už darbo pareigų pažeidimą

Reikėtų pabrėžti, kad nuo 2017 m. įsigaliojęs Darbo kodeksas panaikino anksčiau vartotą sąvoką „drausminė atsakomybė“, taip pat panaikino galimybę darbuotojams už darbo pareigų pažeidimą skirti drausmines nuobaudas. Tiesa, tai nereiškia, kad Darbo kodeksas iš darbdavio atėmė galimybę tam tikromis priemonėmis veikti darbuotoją,

nesilaikantį darbdavio reikalavimų. Nors kodekse ir nebevartojama sąvoka „drausminė atsakomybė“, jame yra įtvirtinta darbdavio teisė atleisti darbuotoją iš pareigų už tai, kad pastarasis savo veiksmais pažeidė darbo pareigas. Kitaip tariant, darbdavys, reaguodamas į darbuotojo daromus darbo pareigų pažeidimus, turi tik vieną poveikio priemonę – atleisti darbuotoją iš darbo darbdavio iniciatyva dėl darbuotojo kaltės. Būtent tai ir aptarsime šiame poskyryje, apžvelgdami darbuotojo (taip pat ir buhalterio) galimą atsakomybę už darbinių pareigų pažeidimą.

Atsižvelgiant į šios atsakomybės specifiką, t. y. kai ji taikoma už darbdavio reikalavimų nevykdymą ir kad ją taiko darbdavys, ji netaikoma įmonės vadovui. Kai šiame poskyryje kalbėsime apie atsakomybę, kylančią dėl finansinės apskaitos organizavimo ir tvarkymo, mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo ir sumokėjimo reikalavimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, atsakomybę siesime tik su buhalteriu, bet ne su įmonės vadovu.

Darbo pareigų pažeidimas

Analizuojant Darbo kodekso nuostatas, reglamentuojančias galimą darbuoto atleidimą iš darbo darbdavio iniciatyva dėl darbuotojo kaltės, galima išskirti šiuos pagrindinius tokios atsakomybės taikymo aspektus:

1) aptariama atsakomybė **taikoma tik už darbo pareigų pažeidimą**. Darbo pareigos suprantamos kaip galiojančiais įstatymais ar poįstatyminiais aktais, įmonės vidaus teisės aktais nustatyta darbo (tam tikrais atvejais – ir elgesio) tvarka. Darbuotojas atsakomybėn gali būti traukiamas ne tik už savo tiesioginių darbinių pareigų, kurios siejamos su pavesėtų funkcijų vykdymu, neatlikimą, bet ir už bendrojo pobūdžio reikalavimų, įtvirtintų Darbo kodekse, Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymuose, darbo sutartyje, vidaus darbo tvarkos taisyklėse ir t. t., nesilaikymą. Atsakomybė taip pat gali būti taikoma ir už teisės aktų, nustatančių įmonės finansinės apskaitos tvarkymą, numatančių mokesčių apskaičiavimą ir pan., nevykdymą ar netinkamą vykdymą;

2) **būtina nustatyti darbuotojo kaltę**. Atsakomybė gali būti taikoma tik tada, kai darbuotojas yra kaltas dėl darbo pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Šiuo atveju nesvarbu, ar darbuotojas pareigų nevykdo (vykdo netinkamai) tyčia ar dėl neatsargumo (aplaidumo), tačiau žinotina, kad ne visuomet darbinės pareigos neatlikimas gali būti susijęs su darbuotojo kalte. Pavyzdžiui, buhalteris darbo užmokesčio gali nepriskaičiuoti todėl, kad jam nebuvo pateikti būtini dokumentai: darbo laiko apskaitos žiniaraščiai, pagamintos produkcijos apskaitos aktai ar pan. Suprantama, tokiu atveju kalbėti apie buhalterio kaltę dėl neapskaičiuoto darbo užmokesčio nėra pagrindo, nors faktas, kad darbo užmokestis nėra apskaičiuotas laiku, akivaizdus. Visai kita situacija, jeigu įmonės darbuotojų darbo užmokestis neapskaičiuojamas dėl to, kad buhalteris, nors ir turėjo visus reikiamus duomenis, darbo užmokesčio tiesiog neapskaičiavo – jo kaltė tokiu atveju būtų pripažįstama.

Darbo santykių nutraukimas dėl darbuotojo kaltės

Darbo kodekso 58 straipsnyje nustatyta, kad **darbdavys turi teisę nutraukti darbo sutartį be įspėjimo ir nemokėti išeitinės išmokos, jeigu darbuotojas dėl savo kalto**

veikimo ar neveikimo padaro pareigų, kurias nustato darbo teisės normos ar darbo sutartis, pažeidimą. Ten pat detalizuojama, kad priežastimi nutraukti darbo sutartį gali būti:

- a) šiurkštus darbuotojo darbo pareigų pažeidimas;
- b) per paskutinius dvylika mėnesių darbuotojo padarytas antras toks pat darbo pareigų pažeidimas.

Darbo kodeksas patikslina, kad **šiurkščiu darbo pareigų pažeidimu gali būti laikomas:**

- 1) neatvykimas į darbą visą darbo dieną ar pamainą be pateisinamos priežasties;
- 2) pasirodymas neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų darbo metu darbo vietoje, išskyrus atvejus, kai tokį apsvaigimą sukėlė profesinių pareigų vykdymas;
- 3) atsisakymas tikrintis sveikatą, kai toks tikrinimas pagal darbo teisės normas privalomas;
- 4) smurtas ar priekabiavimas, įskaitant psichologinį smurtą ir smurtą ar priekabiavimą dėl lyties (smurtas ar priekabiavimas, nukreiptas prieš asmenis dėl jų lyties arba neproporcingai paveikiantis tam tikros lyties asmenis, įskaitant seksualinį priekabiavimą), diskriminacinio pobūdžio veiksmai ar garbės ir orumo pažeidimas kitų darbuotojų ar trečiųjų asmenų atžvilgiu darbo metu ar darbo vietoje;
- 5) tyčia padaryta turtinė žala darbdaviui ar bandymas tyčia padaryti jam turtinės žalos;
- 6) darbo metu ar darbo vietoje padaryta nusikaltimo požymių turinti veika;
- 7) kiti pažeidimai, kuriais šiurkščiai pažeidžiamos darbuotojo darbo pareigos.

Konstatavus bent vieną iš paminėtų darbo pareigų pažeidimų, kurie pripažįstami šiurkščiu pareigų pažeidimu, darbdavys įgyja teisę nutraukti darbo sutartį be išpėjimo ir nemokėti darbuotojui išeitinės išmokos. Tiesa, jeigu darbo pareigų pažeidimas nėra pripažintinas šiurkščiu pareigų pažeidimu, darbdavys darbo santykius galės nutraukti tik tuo atveju, jeigu per paskutinius dvylika mėnesių darbuotojas padarytų antrą tokį pat darbo pareigų pažeidimą. Be to, tokiu atveju atsiranda dar viena sąlyga – šiuo pagrindu darbo sutartis gali būti nutraukta tik tada, **jeigu ir pirmasis darbo pareigų pažeidimas buvo fiksuotas, darbuotojas turėjo galimybę dėl jo pasiaiškinti ir darbdavys per vieną mėnesį nuo pažeidimo paaikšėjimo dienos darbuotoją buvo išpėjęs apie galimą atleidimą už antrą tokį pažeidimą.** Neįgyvendinus šios sąlygos, nepaisant to, kad darbuotojas per paskutiniuosius metus būtų padaręs antrą tokį pat pareigų pažeidimą, darbdavys aptariamam pagrindu neturėtų teisės nutraukti darbuotojo darbo sutarties.

Labai svarbu pažymėti, kad prieš nutraukiant darbo sutartį, darbdavys privalo atlikti tam tikras privalomas procedūras. Pirmiausia, sužinojęs apie darbo pareigų pažeidimą, **darbdavys turi nustatyti terminą, per kurį darbuotojas privalo pateikti pasiaiškinimą dėl darbo drausmės pažeidimo ir aplinkybių, lėmusių pažeidimo padarymą.** Praktika rodo, kad nurodymą dėl pasiaiškinimo darbuotojui reikėtų pateikti raštu, vieną jo egzempliorių – su darbuotojo parašu, kad tokį nurodymą darbuotojas gavo, darbdaviui

pasiliekančias save. Tai gerokai palengvintų galimybę patvirtinti faktą, kad darbdavys įvykdė įstatymo nustatytą prievolę. Darbuotojo atsisakymas rašyti pasiaiškinimą nieko nelemia – darbdavys tai gali įforminti aktu (surašomas aktas, kad darbo drausmę pažeidusiam darbuotojui buvo duotas nurodymas iki tam tikro termino parašyti ir vadovui pateikti pasiaiškinimą, nurodantį aplinkybes, lėmusias pažeidimo padarymą). Tokiu atveju būtų pripažįstama, kad darbdavys savo prievolę įgyvendino, o pats darbuotojas apribojo savo teisę nurodyti aplinkybes, galinčias eliminuoti jo kaltę dėl pareigų pažeidimo.

Darbo kodekse įtvirtinta, kad sprendimą nutraukti darbo sutartį dėl darbuotojo padaryto pažeidimo darbdavys turi priimti **ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo pažeidimo paaiškėjimo ir ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo jo padarymo dienos**. Pastarasis terminas pratęsiamas iki dvejų metų, jeigu darbuotojo padarytas pažeidimas paaiškėja atlikus auditą, inventorizaciją ar veiklos patikrinimą.

Darbo kodeksas nurodo, kad sprendimą nutraukti darbo sutartį dėl darbuotojo padaryto pažeidimo darbdavys turi priimti įvertinęs pažeidimo ar pažeidimų sunkumą ir padarinius, pažeidimo padarymo aplinkybes, darbuotojo kaltę, priežastinį ryšį tarp darbuotojo veikos ir atsiradusių padarinių, jo elgesį ir darbo rezultatus iki pažeidimo ar pažeidimų padarymo. Atleidimas iš darbo turi būti proporcinga pažeidimui ar jų visumai priemone.

19.4.2. Darbuotojų materialinė atsakomybė

Tai savarankiška darbo teisėje taikoma atsakomybės rūšis, kylanti iš teisės pažeidimo, kuriuo darbuotojas, eidamas darbinės pareigas, padaro žalą darbdaviui, neatlikdamas savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlikdamas.

Darbo teisės teorijoje teigiama, kad materialinė atsakomybė atsiranda, kai tenkinamos visos šios sąlygos:

- 1) padaroma žala;
- 2) žala padaroma neteisėta veika;
- 3) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo;
- 4) yra pažeidėjo kaltė;
- 5) pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais.

Visos minimos sąlygos yra privalomos. Nesant bent vienos sąlygos, materialinė atsakomybė negali kilti.

Padaroma žala. Darbo kodeksas nustato, kad **atlygintinos žalos dydį sudaro tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos**. Tiesioginius nuostolius sudaro asmens turto netekimas arba sužalojimas, patirtos išlaidos (pavyzdžiui, dėl turto atkūrimo). Prie tiesioginių nuostolių priskirtinos ir sumos, kurias darbdavys sumokėjo be pagrindo (pavyzdžiui, buhalteris dėl savo kaltės neteisingai apskaičiavo darbuotojo darbo užmokestį, išskyrus skaičiavimo klaidos atvejį) arba dėl buvusio teisės pažeidimo (pavyzdžiui, dėl nesumokėtų mokesčių įmonei buvo paskirta bauda). Negautos pajamos – tai pajamos, kurias darbdavys būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę darbuotojo neteisėtų veiksmų. **Žala apskaičiuojama atsižvelgiant į turto vertę, atskaičiuavus nusidėvėjimą ir natūralų sumažėjimą.**

Žala padaroma neteisėta veika. Darbuotojo neteisėta veika reiškia, kad darbuotojas veikia priešingai, nei nustatyta jo darbo sutartyje, pareiginėje instrukcijoje, kolektyvinėje sutartyje, darbo tvarkos taisyklėse, kituose vidaus aktuose, įstatymuose ir poįstatyminiuose norminiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose jo darbą.

Priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo yra dar viena sąlyga, be kurios materialinė atsakomybė negalima. **Darbdavio patirta žala turi būti darbuotojo neteisėtų veiksmų ar neveikimo rezultatas.** Kiekvienu konkrečiu atveju, nustatant priežastinį ryšį, turi būti vertinamos žalos padarymo aplinkybės ir nustatoma, dėl kurio asmens ir dėl kokios konkrečios veikos padaryta žala, kokio dydžio žala patirta.

Kaltė – tai teisės pažeidėjo požiūris į savo veiką, priešingą teisei. *Skiriamos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas.* Materialinės atsakomybės ypatumas tas, kad kaltės forma lemia darbuotojo materialinės atsakomybės ribas. **Kai žala padaroma tyčia, atsiranda visiška materialinė atsakomybė,** tačiau negalima teigti, kad kita kaltės forma – neatsargumas – gali sukelti tik ribotąją materialinę atsakomybę. Esant neatsargumui, atsižvelgiant į kitas žalos padarymo aplinkybes (pavyzdžiui, žala padaryta nusikaltimu, kuris įvykdytas dėl neatsargumo, ir tai konstatuota Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka), darbuotojui taip pat gali kilti visiška materialinė atsakomybė.

Pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais. Darbo teisiniai santykiai atsiranda šalims sudarius darbo sutartį. Jeigu žala darbdaviui padaroma darbo teisinių santykių galiojimo metu, net ir nutraukus darbo santykius po žalos padarymo, buvusio darbuotojo materialinė atsakomybė išlieka ir ji yra reguliuojama darbo teisės normų. Tiesa, šiuo atveju būtina atsižvelgti į ieškinio senaties terminus. Jeigu su asmeniu yra sudaryta civilinė sutartis (pavyzdžiui, autorinė, rangos, paslaugų ar kita sutartis), asmens atsakomybė tokiu atveju nustatoma ne pagal darbo, o pagal civilinės teisės normas.

Ribotoji ir visiška materialinė atsakomybė. Aptariant darbuotojo materialinės atsakomybės klausimą, pažymėtina, kad Darbo kodekso 153 straipsnis įtvirtina esminę nuostatą: išskyrus Darbo kodekse numatytus atvejus, **darbuotojas privalo darbdaviui atlyginti visą šiam padarytą turtinę žalą, bet ne daugiau kaip jo (darbuotojo) trijų vidutinių darbo užmokesčių dydžio.** Tais atvejais, kai turtinė žala padaroma dėl darbuotojo didelio neatsargumo, – ne daugiau kaip jo šešių vidutinių darbo užmokesčių dydžio. Be to, žinotina, kad teritorinė, šakos kolektyvinė sutartis gali numatyti ir kitus atlyginamos turtinės žalos dydžius, tačiau šie dydžiai negali viršyti dvylikos darbuotojo vidutinių darbo užmokesčių dydžio. Tai, kad Darbo kodekso normos riboja galimą darbuotojo turtinės žalos atlyginimo dydį, reiškia, kad darbuotojui taikoma **ribotoji materialinė atsakomybė.** Pasikartosime: jos esmė ta, kad ji taikoma tais atvejais, jeigu nėra Darbo kodekso 154 straipsnyje įvardytų aplinkybių, lemiančių, kad darbuotojui turi būti taikoma visiška materialinė atsakomybė.

Tais atvejais, **kai konstatuojamos Darbo kodekso 154 straipsnyje įvardytos aplinkybės, darbuotojas privalo atlyginti visą žalą,** t. y. jam taikoma **visiška materialinė atsakomybė.** Kodekse nustatyta, kad darbuotojas privalo atlyginti visą darbdaviui padarytą žalą šiais atvejais:

- 1) žala padaryta tyčia;
- 2) žala padaryta jo veikla, turinčia nusikaltimo požymių;
- 3) žala padaryta neblaivaus ar apsvaigusio nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų darbuotojo;
- 4) žala padaryta pažeidus pareigą saugoti konfidencialią informaciją, susitarimą dėl nekonkuravimo;
- 5) darbdaviui padaryta neturtinė žala;
- 6) kai visiško žalos atlyginimo atvejis numatytas kolektyvinėje sutartyje.

Nustačius bent vieną iš šių aplinkybių, darbuotojui turi būti taikoma visiška materialinė atsakomybė. Tiesa, nepaisant to, kad pagal Darbo kodekso nuostatas darbuotojui gali būti taikoma visiška materialinė atsakomybė, darbo ginčą dėl teisės nagrinėjantis organas gali sumažinti atlygintinos turtinės žalos dydį, atsižvelgdamas į darbuotojo finansines ir ekonomines galimybes, išskyrus atvejus, kai žala padaroma tyčia.

Taip pat pažymėtina, kad **darbuotojo padaryta ir jo gera valia šalių susitarimu natūra arba pinigais neatlyginta žala gali būti išskaitoma iš darbuotojui priklausančio darbo užmokesčio darbdavio rašytiniu nurodymu**. Tokios išskaitos dydis negali viršyti vieno mėnesio darbuotojo vidutinio darbo užmokesčio dydžio net ir tuo atveju, jeigu buvo padaryta didesnė žala. Darbdavio nurodymas išieškoti šią žalą gali būti priimtas ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo žalos paaiškėjimo dienos. Dėl išskaitos, kuri viršija vieno mėnesio darbuotojo vidutinio darbo užmokesčio dydį arba jeigu praleisti išskaitos terminai, darbdavys žalos atlyginimo turi reikalauti darbo ginčams dėl teisės nagrinėti nustatyta tvarka.

Daugiau informacijos apie darbo priemonę –

tel. +3705 2700636, el. p. knygos@paciolis.lt arba www.paciolis.lt